

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทย

ไพฑูรย์ มิกุศล*

Paitoon Mikusol

นักวิชาการ*

ความนำ

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยในบทความนี้จะใช้แนวคิดที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การให้ความหมายและแนวคิดในการศึกษาสังคมเริ่มจากนักวิชาการตะวันตกที่สนใจศึกษาวิจัยสังคมไทย และเป็นแรงกระตุ้นให้นักวิชาการไทยศึกษาสังคมไทยโดยใช้วิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบ

2. การให้ความหมายและแนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมไทยแรกเกิดจากความสนใจศึกษาวัฒนธรรมไทยของนักวิชาการตะวันตก และเป็นแรงกระตุ้นให้นักวิชาการไทยศึกษาวัฒนธรรมไทยโดยใช้วิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบ

3. การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยทำให้เข้าใจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยในสมัยจารีต สมัยใหม่และสมัยพัฒนาว่าสังคม และวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เหมาะสมกับยุคสมัยตลอดเวลา

จากแนวคิดทั้ง 3 ประการดังกล่าวจะชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการศึกษาสังคมไทยซึ่งเป็นการศึกษาอย่างมีระบบเมื่อ 70 ปีมาแล้ว จากนักวิชาการตะวันตกคือโครงการวิจัยคอร์เนล-ประเทศไทย (The Cornell Thailand Project) ซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2490 และได้เริ่มงานในปีถัดมา โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ชาร์ป (Lauriston Sharp) เป็นหัวหน้าโครงการ ผู้ร่วมงานประกอบด้วยนักวิชาการอเมริกัน และไทยรวม 12 คน ผลงานของนักวิชาการอเมริกันที่ศึกษาชุมชนบางชั้นได้เริ่มตีพิมพ์งานในรูปของบทความและหนังสือตั้งแต่ พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) เป็นต้นมา ผลงานที่สำคัญชิ้นหนึ่งได้แก่ บางชั้น ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชน ชนบทแห่งหนึ่งใน

ประเทศไทย (Bang Chan : Social History of a Rural Community in Thailand, 1978) ซึ่งให้ความสำคัญด้านพลวัตและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของบ้านบางชัน อำเภอบางกะปิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ชื่อขณะนั้น) โดยศึกษาย้อนขึ้นไปตั้งแต่การตั้งบ้านบางชันในราว พ.ศ. 2383 (ค.ศ.1843 ตรงกับสมัยรัชกาลที่3) ถึงราว พ.ศ.2500 (ค.ศ. 1957) ในระยะแรกอยู่ในวงจำกัดแล้วค่อย ๆ ขยายวงกว้างและหลากหลายมากขึ้นตามลำดับจนถึงปัจจุบัน

ความหมายและแนวคิดในการศึกษาสังคมไทย

ในสังคมมนุษย์ (Human Society) ย่อมมีความสัมพันธ์กันโดยยึดถือระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคมอันเกิดจากทัศนคติและการศึกษาของนักสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วมักจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือกันทั้งในยามปกติและยามมีภัยต่าง ๆ มาถึงตัว จึงมองโลก (โลกทัศน์) ไปในแนวเดียวกันและมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน สมาชิกแต่ละคนย่อมมีความสัมพันธ์กันและมีการกระทำต่อกัน มีความผูกพันซึ่งกันและกันในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกหรืออาศัยอยู่ ดังคำกล่าวของเพลโต (Plato 427- 347 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ปราชญ์ชาวกรีกสมัยโบราณกล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (Human is a social animal) การศึกษาเรื่องของมนุษย์อย่างเป็นระบบ จึงเริ่มขึ้นตั้งแต่อารยธรรมกรีกโบราณที่เจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวิทยาการเป็นต้นมา จึงควรทราบความหมายของสังคมจากนักวิชาการหลาย ๆ ท่านทั้งจากต่างประเทศ และผู้รู้ในประเทศไทยก่อนจะศึกษาเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

โทมัส ฟอร์ด ฮูลต์ (Thomas Ford Hault) ให้ความหมายของสังคมว่า สังคม หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม กลุ่มมีความเป็นอิสระและสามารถดำรงอยู่อย่างถาวร ประกอบ

ด้วยลักษณะพิเศษ 3 ประการดังนี้ (Hoult 1969 : 306)

1. มีดินแดน
2. ประกอบด้วยบุคคลทุกเพศทุกวัย
3. มีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นของตัวเองโดยเฉพาะ

จัสซัน อาร์ แลนดิส (Judson R. Landis) ให้ความหมายของสังคมว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลานานพอ และมีการยึดถือวัฒนธรรมร่วมกัน (Judson 1971 : 39) ส่วนเอียน โรเบิร์ตสัน (Ian Robertson) เน้นที่องค์ประกอบของสังคมว่า สังคม จะประกอบด้วยลักษณะดังนี้ (Robertson 1977 : 77)

1. มีดินแดนที่อยู่ในครอบครองของตนเอง
2. ผู้คนมีความสัมพันธ์ต่อกัน
3. มีวัฒนธรรมที่ใช้เป็นแบบเดียวกัน และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน

ประสาธ หลักศิลา ให้ความหมายของสังคมว่า สังคม หมายถึง การที่มนุษย์พวกหนึ่ง ๆ ที่มีอะไรส่วนใหญ่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น ทศนคติ คุณธรรม ธรรมเนียม ประเพณี ได้มาอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์กัน และมาอยู่ในเขตเดียวกันอย่างถาวร (ประสาธ หลักศิลา 2514 : 39)

เสฐียรโกเศศ (2515) หรือพระยาอนุมานราชธนให้ความหมายของสังคมไว้น่าสนใจว่า สังคม หมายถึง มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ทั้งชายและหญิง มีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานพอสมควร จนสามารถเรียนรู้และปรับปรุงตนเองแต่ละคนให้ทำงานรวมกันได้ มีความสนใจร่วมกันในสิ่งอันเป็นมูลฐานแห่งชีวิต มีการครองชีพด้วยความปลอดภัย เป็นสมาชิกของหมู่คณะหรือสังคมมนุษย์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของสังคมไว้ว่า สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท หรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน (ราชบัณฑิตยสถาน 2556 : 1199)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันโดยมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกันและมีเขตแดนอยู่อาศัยอย่างถาวร

ส่วนแนวคิดในการศึกษาสังคมไทยนั้นก็มีหลายแนวคิด แต่ในที่นี้จะนำมากล่าวเพียงแนวคิดเดียวคือ แนวคิดในการดำรงอยู่ของสังคม จะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบของสังคมที่ทำให้สภาพการดำรงอยู่ของสังคมในกาลเวลาหนึ่ง แนวคิดโครงสร้างและหน้าที่ ผู้เสนอแนวคิดนี้คือ แรตคลิฟ – บราวน์ (A.R. Radcliffe – Brown) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษมองว่า สถาบันสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันศิลปะ สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมืองต่างก็มี หน้าที่ เพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของสังคมทุก ๆ สถาบันในสังคมประสานกันอยู่อย่างเป็นระบบ สถาบันใดไม่สามารถทำหน้าที่ได้ก็จะทำให้ระบบเสีย ซึ่งเปรียบเหมือนอวัยวะทุกชิ้นในร่างกายของคนเรามีหน้าที่เฉพาะตัว ถ้าอวัยวะใดไม่แข็งแรงก็จะทำให้เกิดภาวะไม่ปกติ ทำให้ระบบเสีย และทำให้คนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ สถาบันในสังคมก็เช่นเดียวกันต่างมีหน้าที่และประสานกันอยู่อย่างเป็นระบบเช่นเดียวกับอวัยวะในร่างกายของเรา

ดังนั้น แนวคิดโครงสร้างและหน้าที่จึงเน้นที่เอกภาพ และการดำรงอยู่ของสังคมเป็นสำคัญ เพราะโครงสร้างประกอบด้วยแบบแผนความสัมพันธ์ของหน่วยต่าง ๆ และหน่วยต่าง ๆ ก็จะทำหน้าที่ดำรง โครงสร้างไว้เช่นเดียวกัน

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยต่างๆ

เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันและคาบเกี่ยวกัน เพราะในความหมายหนึ่ง วัฒนธรรมคือ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่หรือทั้งหมดของสังคม ในที่นี้จึงกล่าวถึงการศึกษาสังคม และวัฒนธรรมในภาพรวมเพื่อให้เห็นพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมไทย

การศึกษาทางสังคมและวัฒนธรรมอาจแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น สมัยจารีตสมัยใหม่ และสมัยพัฒนาตามลำดับ

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยจารีตเป็นช่วงเวลาก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 ขึ้นไปซึ่งปรากฏหลักฐานในสมัยอยุธยาเป็นต้นมา ผลงานในยุคแรก ๆ คือ หนังสือราชอาณาจักรสยาม (2510) ซึ่งแต่งโดยลา ลูแบร์ (De La Loubere) อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสได้เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อ พ.ศ. 2230 ลา ลูแบร์ได้พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลา 3 เดือนเศษ เขาสนใจศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทย และได้เรียบเรียงหนังสือราชอาณาจักรสยาม ทำให้เราทราบประวัติความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยอยุธยาและคนไทยสมัยนั้นซึ่ง ลา ลูแบร์เรียกว่า **ชาวสยาม** ดังข้อความที่เขาเขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “ชาวสยามเรียกตนเองว่า ไท (Tai) แปลว่าอิสระ สยามเป็นคำที่ชาวโปรตุเกสที่อยู่ในอินเดียขณะนั้นใช้เรียกเป็นนามชาวสยาม ซึ่งไม่ใช่นามแห่งราชอาณาจักร... สถาปนาเรือนของชาวสยามนิยมตั้งบ้านเรือนด้วยไม้ขนาดเล็กอยู่ริมแม่น้ำตั้งแต่บางกอกขึ้นไปจนถึงกรุงศรีอยุธยา... ส่วนใหญ่จะปลูกพืชยืนต้นประเภทผลไม้กันมาก ทั้งสองฟากฝั่งจึงอุดมไปด้วยผลไม้نانานาชนิด”(ลา ลูแบร์.2510 : 14-25) อาชีพหลักของชาวสยามคือการทำนา ลา ลูแบร์ได้บันทึกไว้อย่างละเอียดและน่าสนใจมากกว่า “...ชาวสยามใช้โคและกระบือในการไถนา...คันไถของชาวสยามนั้นทำอย่างง่าย ๆ และไม่มีล้อเลื่อน ประกอบด้วยคานไม้ยาวท่อนหนึ่งอันเป็นดุก อีกท่อนหนึ่งปลายอนอันเป็นคันถือ อีกท่อนหนึ่งสั้นกว่าและใช้ไม้เนื้อแข็งกว่า ผูกขวางไว้เกือบจะทแยงกันตรงใต้คันดุก และไม้ท่อนที่สามนี้ที่ติดหัวตาล (ตาลไถ) เขามิได้ใช้ดาบุดึงไม้ทั้งสี่ท่อนให้ติดกัน หากใช้เชือกหนังมัดให้ติดกันเข้าไว้ ชาวสยามใช้โคกระบือย่ำให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง เมื่อเมล็ดข้าวเปลือกร่วงออกหมดแล้ว ก็ใช้วิธีกอบขึ้นโรยจากที่สูงสักหน่อยเพื่อให้ลมพัดเอาข้าวลีบและกากออกไปเสียให้หมด... ชาวสยามตำข้าวเปลือกในครกไม้กระเดื่อง หรือขัดในเครื่องสีม้อทำด้วยไม้เหมือนกัน...”

(ลา ลูแบร์ 2510 : 78-79) งานของลาลูแบร์ชิ้นนี้จึงเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญมากเล่มหนึ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยอยุธยาซึ่งเป็นเรื่องราวของคนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อกว่า 300 ปีเศษมาแล้ว

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) มีชาวตะวันตกได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ บางคนเข้ามารับราชการในราชสำนัก เช่น เฟอร์เดอริก อาร์เธอร์ นิล ชาวอังกฤษได้เข้ารับราชการในตำแหน่งนายทหารเรือและนายทหารบกในขณะเดียวกัน เขายังได้เขียนหนังสือชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ในกรุงสยามในทัศนะของชาวต่างประเทศระหว่าง พ.ศ.2383-2384 จึงเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้เป็นอย่างดี

นอกจากการศึกษาของชาวต่างชาติแล้วได้มีนักวิชาการไทยสนใจศึกษาเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยจารีต เช่น งานของจจร สุขพานิช (2510) เรื่อง **ฐานันดรไพร่** และงานของอคิน รัตพิพัฒน์(2523) เรื่อง **สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 -2416** งานเขียนของทั้งสองท่านทำให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจสถานภาพของบุคคลตามฐานะหรือชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมไทยสมัยจารีตว่ามีการแบ่งชนชั้นทางสังคมตามกฎหมายเป็น 4 ชั้น คือ เจ้า ขุนนาง ไพร่ และทาส ชั้นเจ้าตั้งแต่ **ยศ** เจ้าฟ้า ลงมาถึง **หม่อมราชวงศ์** ชั้นขุนนางมีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่สมเด็จเจ้าพระยา ลงมาถึง **ขุน** ชั้นไพร่ ประกอบด้วย**ไพร่หลวง** (ไพร่สังกัดพระมหากษัตริย์) ไพร่สม (ไพร่ของมูลนาย) ไพร่ส่วย (ไพร่ที่ส่งสิ่งของแทนการเข้ารับราชการ**หรือการเข้าเวร**) และ **ไพร่เล็ก** (ไพร่ที่รับใช้ขุนนาง) ส่วนงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2525) ได้กล่าวถึงการเกิดชนชั้นใหม่ในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ชนชั้นกลาง หรือชนชั้นกระฎุมพี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนอพยพ และเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทและมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจสูงในเวลาต่อมา

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาจนถึงประมาณ พ.ศ. 2500 แนวการศึกษาสังคม และวัฒนธรรม

ไทยมีหลายแนว เช่น แนวคิดทางประวัติศาสตร์ แนวคิดชาตินิยมในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และแนวคิดมาร์กซิสต์ (Marxism) เช่น งานของจิตร ภูมิศักดิ์ (2518) เรื่อง โฉมหน้าศักดินาไทย เป็นการศึกษาที่ทำให้เข้าใจพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ทำให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์ทั้งระบบของสังคมไทยได้อย่างชัดเจน

ส่วนการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยพัฒนาหรือประมาณ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีการศึกษาค้นคว้าที่หลากหลายมากกว่ายุคก่อน ๆ ทั้งในแนวประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และแนววัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นผลงานของนักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่ศึกษาค้นคว้าเพื่อทำวิทยานิพนธ์ตามความสนใจและสาขาที่ตนศึกษา จึงเป็นงานที่ทำเพื่อเสนอต่อมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เพื่อสำเร็จการศึกษา ส่วนงานของนักวิชาการก็มีหลากหลายสาขา เช่น การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมแนวมานุษยวิทยา เช่น งานของสุเทพ สุนทรเกสซ์ (2548) เรื่อง ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติและการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ และงานของฉัตรทิพย์ นาถสุภา(2548) เรื่องแนวทางและวิธีวิจัยสังคมไทย งานทั้งสองเรื่องนี้เป็นการเล่นแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลายในการศึกษาสังคม และวัฒนธรรมไทย

จึงสรุปได้ว่า การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยตั้งแต่สมัยจารีตสมัยใหม่ และสมัยพัฒนาได้ชี้ให้เห็นถึงความก้าวหน้าในกระบวนการศึกษาและข้อค้นพบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาทางสังคม และวัฒนธรรมไทย วิธีการศึกษาได้พัฒนาจากแนวประวัติศาสตร์เป็นวิธีการที่หลากหลายทั้งความสนใจเฉพาะสาขาวิชาและการศึกษาในลักษณะสหวิทยาการ เช่น การศึกษาค้นคว้าด้านไทยศึกษา และด้านมานุษยวิทยา เป็นต้น

ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทย

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยในที่นี่จะกล่าวถึงสังคม และวัฒนธรรมไทยสมัยจารีต และสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่พอสังเขปตามลำดับดังนี้

ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยจารีต

ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยมีการวางรากฐานเห็นได้ชัดเจนจากหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย สมัยสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ. 1761-2006) หรือประมาณ 200 ปีเศษ ด้านสังคมมีการแบ่งชนชั้นออกเป็นระดับต่าง ๆ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นชั้นสูงสุด ชนชั้นนี้ประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เรียกว่าชนชั้น เจ้า หรือ เจ้านาย รองลงมาได้แก่ชนชั้นขุนนาง ไพร่ และทาสซึ่งเป็นชนชั้นล่างสุดในสังคม แต่คำว่าทาสสมัยสุโขทัยเรียกว่า ข้า คำนี้ในสมัยอยุธยาเป็นต้นมาเรียกว่า ทาส เนื่องจากสังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนามาแต่ดั้งเดิมก่อนสมัยสุโขทัยหลายร้อยปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการนับถือพระพุทธศาสนา สถาบันสงฆ์ไทยจึงมีสถานภาพสูงเป็นที่เคารพนับถือของชนทุกชั้นในสังคมและอยู่นอกระบบการเกณฑ์แรงงาน จึงอาจเรียกว่าเป็นชนชั้นพิเศษในสังคม

ในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310) สังคมไทยอยู่ภายใต้ระบบศักดินา มีการกำหนดศักดินาตามศักดิ์หรือฐานะของบุคคลตั้งแต่เจ้านายลงมาจนถึงชนชั้นทาส กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ (รองจากพระมหากษัตริย์พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน จึงไม่มีศักดินา) มีศักดินา 100,000 และชั้นล่างสุดของสังคมคือทาส ยาก วนิพก มีศักดินา 5 ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเป็นแบบอุปถัมภ์ เจ้านายและขุนนางอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ส่วนไพร่อยู่ใต้อุปถัมภ์ของเจ้า และขุนนางผู้อุปถัมภ์จะมีหน้าที่คอยช่วยเหลือและให้ความคุ้มครองผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของตน ซึ่งมักมีคำพูดว่า ข้าแก่แต่เลี้ยง ผู้อุปถัมภ์อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นาย ส่วนผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์อาจเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า บ่าว มีหน้าที่ทำตามคำสั่งนาย

ของตน เคารพนอนบ้น้อมต่อนายและถูกใช้งานตามที่นายสั่ง เช่น ทำการผลิตและส่งส่วยให้นาย เป็นต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยรัชกาลที่ 1-3) ได้มีคนจีนอพยพเข้ามาอยู่มากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 และอยู่นอกกระบวนเกณฑ์แรงงานหรือระบบไพร่ จึงเป็นแรงงานจ้างโดยทางราชการหรือทำการค้าขายจนมีฐานะในสังคมเป็นคนชั้นกลางเรียกว่า **ชนชั้นกระฎุมพี** ในเวลาต่อมาคนจีนบางกลุ่มมีฐานะร่ำรวย และเลื่อนฐานะทางสังคมเป็นชนชั้นสูงซึ่งรู้จักในชื่อว่า **เจ้าสัว** คนจีนที่มีฐานะดีอาจได้รับแต่งตั้งเป็นขุนนางหรือ**เจ้าเมือง**ก็ได้ เช่น พระยาโชฎีกกราชเศรษฐีเป็นขุนนางอยู่ในพระนคร คนจีนบางคนมีตำแหน่งสูงเป็นเจ้าเมือง เช่น เจ้าเมืองสงขลาและเจ้าเมืองระนอง เป็นต้น การกำหนดความสัมพันธ์ในระบบศักดินาของไทยมีมาจนสิ้นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้น ลักษณะทางสังคมไทยสมัยจารีต จึงเป็นระบบชนชั้นที่แบ่งตามเกณฑ์ศักดินาในการกำหนดกำลังไพร่พลที่อยู่ใต้การปกครอง ศักดินาจึงชี้ให้เห็นความแตกต่างของบุคคลและชั้นทางสังคม เช่น ชนชั้นขุนนางมีศักดินาตั้งแต่ 400 ขึ้นไป ไพร่มีศักดินาสูงสุดเพียง 25 และทาส ยากจก วนิพกมีศักดินาเพียง 5 สังคมไทยจึงมีลักษณะที่แบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ ลดหลั่นกันลงมาจากชั้นสูงสุดจนถึงล่างสุดตามลำดับ

ส่วนลักษณะทางวัฒนธรรมไทย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนประชาชนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในราชธานีมีวัดสำคัญเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในพระราชวังจะมีวัดสำคัญอยู่ในพระราชวัง เช่น วัดมหาธาตุในเมืองเก่าสมัยสุโขทัย วัดพระศรีสรรเพชญ์ในบริเวณพระราชวังกรุงศรีอยุธยา และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ในพระบรมมหาราชวัง (กรุงเทพมหานคร) มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในเทศกาลหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การประกอบ

พิธีกรรมในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา การบวช การทำบุญ การฟังธรรมในวันพระ และการทอดกฐิน เป็นต้น ในวัดจะมีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะสมัยสุโขทัยมีการสร้างพระพุทธรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น อิริยาบถในท่านั่ง ท่านยืน ท่าเดินและท่า นอน (พระพุทธรูปไสยาสน์) ที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปชินราช สมัยสุโขทัยปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นยอดของประติมากรรมด้านพุทธศิลป์ ในปัจจุบันได้มีการสร้างพระพุทธรูปชินราชเพื่อนำไปประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในพระอุโบสถของวัดต่าง ๆ ทั่วไป

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยจารีตเป็นลักษณะสังคมที่เรียบง่าย ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตของประชาชนให้มีความรักสามัคคีต่อกันเป็นสังคมเครือญาติหรือฉันทญาติ แม้จะมีชาวต่างชาติเข้ามาอาศัยอยู่ เช่น ชาวจีน และชาวตะวันตก คนไทยก็ได้รังเกียจและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข มีการประกอบอาชีพค้าขายหรือรับราชการเป็นขุนนางในราชธานี และในเมืองต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

สังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่

สังคมไทยก้าวเข้าสู่สมัยใหม่ในรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) เมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษตั้งแต่ พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา พระองค์ทรงริเริ่มดำเนินการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย และเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวตะวันตกเห็นว่าล้าสมัย โดยการสร้างถนนแบบใหม่ตามแบบอย่างตะวันตก ได้แก่ ถนนเจริญกรุงหรือ New Road การประกาศให้เจ้านาย ขุนนางสวมเสื้อเข้าเฝ้า เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัย (Modernization) เพราะการเข้ามาติดต่อ

กับบ้านเมืองต่าง ๆ ของประเทศตะวันตกนั้น จะอ้างว่าบ้านเมืองนั้นยังล้ำสมัยโดยถือเอาเป็นข้ออ้างแล้วใช้กำลัง และอาวุธเข้ายึดครองบ้านเมืองนั้น ๆ เป็นอาณานิคมของตน แต่การปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยในทุก ๆ ด้านเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินอันเป็นพื้นฐานในการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่อย่างแท้จริง การปฏิรูปบ้านเมืองในรัชกาลที่ 5 มีผลต่อการปรับปรุงบ้านเมืองในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

1. การยกเลิกระบบไพร่ รัฐบาลได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ.124 (พ.ศ. 2448) ในสมัยจารีตไพร่เป็นกำลังสำคัญในยามสงครามและเป็นแรงงานให้แก่รัฐในยามปกติ เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ. ลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 มีการเกณฑ์ทหารและตั้งกองทหารขึ้น มีการขึ้นทะเบียนสามะโนคร้วตามท้องที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคตามระบบเทศาภิบาล ประชาชนในสังคมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม กลุ่มคนในสังคมยังคงแบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ เป็นชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง แต่มีได้แบ่งเป็นมูลนายและไพร่อย่างในสมัยจารีต

2. การเลิกทาส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำเป็นขึ้น ๆ ค่อยเป็นค่อยไปนับตั้งแต่ พ.ศ. 2417 จนถึงการประกาศใช้ พระราชบัญญัติเลิกทาส ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) ดังนี้ (ไพฑูริย์ มีกุล 2539 :329)

2.1 พ.ศ. 2417 ทรงออกพระราชบัญญัติพิกัดเก็ชฌณอายุลูกทาสลูกไทยที่เกิดในปี 2411 ซึ่งเป็นปีที่พระองค์ทรงครองราชย์ ทาสที่เกิดในปีนี้จะหมดค่าตัวเมื่ออายุครบ 20 ปีเต็มใน พ.ศ. 2431 ในสมัยนั้น ทาสชายอายุระหว่าง 26-40 ปี มีค่าตัวสูงสุด 56 บาทหรือ 14 ตำลึง ทาสหญิงอายุระหว่าง 21-30 ปี มีค่าตัวสูงสุด 48 บาทหรือ 12 ตำลึง ทาสเหล่านั้นก็จะเป็นไท (อิสระ) แก่ตัวในปีถัดไปคือ พ.ศ. 2432 และบรรดาลูกทาสที่เกิดในปีต่อ ๆ มาก็จะให้ถือเกณฑ์อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ในการพ้นจากความเป็นทาส

2.2 ใน พ.ศ. 2420 เป็นปีที่พระองค์ทรงมีอายุครบ 2 รอบ (24 ปี) ได้ทรงบริจาคทรัพย์เท่าจำนวนวันในพระชนม์ชีพวันละ 1 บาทเป็นเงิน 8,767 บาทเพื่อนำไปไถ่ตัวทาสที่อยู่กับนายเงินนาน 25 ปี จำนวน 44 คนให้เป็นไท เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นต่อไป ทาสที่เป็นอิสระเหล่านี้ยังได้รับเครื่องใช้สอยต่าง ๆ รวมทั้งที่นาเป็นที่ทำกินอีกด้วย

2.3 ทรงปลูกฝังการศึกษา โดยดัดแปลงโรงงานบางแห่งให้เป็นโรงเรียน เพื่อให้เยาวชนที่เป็นทาสได้เล่าเรียน ผู้ที่เข้าเรียนจะได้รับการปลดปล่อยให้พ้นจากความเป็นทาส

2.4 ทรงออกพระราชบัญญัติเลิกทาสในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือใน พ.ศ. 2443 ซึ่งเป็นมณฑลขึ้นนอกเป็นแห่งแรก ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองแพร่ และเมืองน่าน ทาสในพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นไทเมื่ออายุครบ 60 ปี

2.5 ทรงออกพระราชบัญญัติลักษณะทาสมณฑลบูรพาใน พ.ศ. 2447 (ในห้วงนั้นยังขึ้นกับไทย คือ เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ) นายเงินต้องลดค่าตัวทาสลงเดือนละ 4 บาท ทุกเดือนจนกว่าจะหมดค่าตัว ส่วนลูกทาสนั้นเมื่อพ่อแม่เป็นไทแล้วจะเป็นอิสระตัว ค่าตัวทาสนี้ได้กำหนดให้มีค่าตัวเท่ากันทุกจังหวัด (เมือง ต่อมาเปลี่ยนเป็นจังหวัด) คือชาย 25 บาท หญิง 32 บาท ดังนั้นทาสในมณฑลบูรพาจึงเป็นอิสระในปลายปี 2447 นับจากทรงตราพระราชบัญญัตินี้เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2447

2.6 ทรงออกพระราชบัญญัติเลิกทาสในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2447 คือ พระราชบัญญัติเลิกทาส ร.ศ. 124 ให้ลูกทาสทุกระดับเป็นไททั้งหมด ส่วนทาสชนิดอื่นที่ไม่อยู่ในข่ายพระราชบัญญัติเกษียณอายุลูกทาสลูกไท พ.ศ. 2417 ได้ลดค่าตัวลงทุกเดือน ๆ ละ 4 บาทจนกว่าจะหมดค่าตัว ส่วนพวกที่ซื้อขายทาสจะถูกลงโทษตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญาร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451)

ดังนั้น ประเพณีที่มีการใช้ทาสในสังคมไทยจึงหมดสิ้นไป โดยมีพระราชบัญญัติการเลิกทาสมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2448 นับว่าเป็นการเลิกทาสอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อไม่ให้กระทบต่อนายทาสที่ต้องสูญเสียทาสอันเป็นแรงงานของตนไป และทาสที่เป็นอิสระก็มีเวลาปรับตัวและแสวงหาที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินได้

3. การเลื่อนฐานะทางสังคม การเลิกระบบไพร่และระบบทาสเปิดโอกาสให้ประชาชนประกอบอาชีพได้อย่างอิสระ เพราะไม่ต้องสังกัดมูลนายเหมือนอย่างสมัยจารีต ในด้านการศึกษา รัฐบาลได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรและตั้งโรงเรียนฝึกหัดราชการขึ้นตามมณฑลต่าง ๆ ทำให้ประชาชนหรือลูกหลานเจ้าเมืองกรมการมีโอกาสดำเนินการรับราชการและเลื่อนฐานะทางสังคมจากชั้นล่างเป็นชนชั้นกลางได้มีจำนวนมากขึ้น

4. การรับวัฒนธรรมตะวันตก เมื่อมีการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ 5 ตามแบบตะวันตก สังคมไทยจึงได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกหลายด้าน เช่น รูปแบบการบริหารราชการแบ่งเป็นระเบียบบริหารราชการส่วนกลางประกอบด้วย กระทรวง ทบวง กรม และระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นระบบเทศาภิบาล ประกอบด้วยมณฑล เมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ มีตำแหน่งข้าราชการตั้งแต่ระดับข้าหลวงเทศาภิบาล เจ้าเมือง (ต่อมาเปลี่ยนเป็น ผู้ว่าราชการจังหวัด) นายอำเภอ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านวิถีชีวิตของประชาชนโดยทั่วไปยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ในกลุ่มชนชั้นสูงและระบบราชการมีการรับวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ มากกว่าประชาชนทั่วไป เช่น การศึกษา การแต่งกาย การบริโภคและการนิยมวัตถุมากขึ้น เป็นต้น

ดังนั้น การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินตามแบบตะวันตกตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมสมัยจารีตเป็นสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ด้วยการยกเลิกระบบไพร่ ระบบทาส การเลื่อนฐานะของคนในสังคม และการรับวัฒนธรรม (หรืออารยธรรม) ตะวันตก ทำให้สังคม และวัฒนธรรมไทยก้าวสู่สังคม

และวัฒนธรรมสมัยใหม่และเป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยพัฒนา

ประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ผลของการพัฒนาทำให้สังคม และวัฒนธรรมไทยมีอัตราการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวมากกว่ายุคก่อน ๆ เนื่องจากการใช้แผนพัฒนาแต่ละแผนเป็นไปอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีการกำหนดทิศทาง วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์การพัฒนา และเป้าหมายของการพัฒนา เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการสร้างถนนหนทาง การสร้างเขื่อนชลประทาน การขยายการไฟฟ้า ประปาสู่ส่วนภูมิภาค ตลอดจนการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจาก 4 ปี เป็น 7 ปี (ประถมปีที่ 1-7 ต่อมาลดลงเหลือ 6 ปี) เป็นต้น แผนพัฒนาประเทศที่ประกาศใช้สืบต่อกันมา ได้ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ จึงเรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 2-จนถึงปัจจุบัน) ดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) จะเห็นได้ว่าผลของการพัฒนาประเทศในช่วง 50 ปีเศษทำให้สังคม และวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวหลายประการ ในที่นี้จะนำเสนอเพียง 3 ประการดังนี้

1. การปรับตัวด้านโครงสร้างชนชั้น การจัดช่วงชั้นทางสังคมในอดีตแบ่งกว้าง ๆ ได้เป็นชนชั้นปกครองได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนาง ส่วนชนชั้นที่อยู่ใต้ปกครองหรือชนชั้นที่ถูกปกครองได้แก่ไพร่ และทาส ชนชั้นที่อยู่นอกระบบไพร่ได้แก่ พระสงฆ์และชาวจีน ในสมัยพัฒนาแบ่งได้เป็น ชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง ลักษณะโครงสร้างอำนาจในสังคมอาจพิจารณาได้จากความแตกต่างของชนชั้นในสังคมซึ่งในแต่ละชั้นยัง

แบ่งเป็นชั้นย่อย ๆ ได้อีก ดังนี้ (ไพฑูรย์ เครือแก้ว 2525:2) (สุพัตรา สุภาพ 2525: 31-32)

1.1 ชั้นสูงสุด ได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถอยู่ระดับสูงสุด

1.2 ชั้นสูง ได้แก่ นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี องคมนตรี และรัฐบุรุษ

1.3 ชั้นค่อนข้างสูง ได้แก่ ผู้นำทางการค้าและเศรษฐกิจ ปลัดกระทรวง อธิบดี อธิการบดี นายพลทหาร ตำรวจ

1.4 ชั้นปัญญาชนชั้นนำ ได้แก่ นักวิชาการ (ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกหรือเทียบเท่า) นายแพทย์ชั้นนำ นักธุรกิจชั้นนำ อาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ของสถาบันชั้นอุดมศึกษา และผู้อำนวยการกองต่าง ๆ เป็นต้น

1.5 ชั้นปัญญาชนชั้นรอง ได้แก่ ครู อาจารย์ทั่วไป ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี – โท พ่อค้า ทนายความ ซึ่งกล่าวรวม ๆ ได้ว่า เป็นชนชั้นกลาง (middle class)

1.6 ชั้นปัญญาชนชั้นกลางค่อนข้างต่ำ (lower middle class) ได้แก่ผู้ที่มีการศึกษาระดับอนุปริญญา อาชีวศึกษาชั้นสูง หรือจบมัธยมศึกษาตอนปลายและมีฐานะพออยู่พอกิน ได้แก่ ข้าราชการระดับ 2-3 และนักธุรกิจที่มีฐานะพออยู่พอกิน

1.7 ชั้นต่ำปานกลาง ได้แก่ เสมียน พนักงานอันดับต่ำในวงราชการ ลูกจ้างชั้นสูงและช่างฝีมือ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างสี ช่างเหล็ก) ซึ่งจัดเป็นชนชั้นต่ำปานกลาง (upper – lower)

1.8 ชั้นต่ำ (ปัจจุบันนิยมเรียกว่า ชั้นล่าง ตรงกับ lower class) ได้แก่ กรรมกรผู้ไม่มีฝีมือ แม่ค้าหาบเร่ ชาวนาที่ปลูกพืชเพียงพอกิน รวมทั้งกรรมกรหาเข้ากินค่าตัว ๆ ไป

การพิจารณาถึงโครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยดังกล่าวจะช่วยให้มองเห็นความแตกต่างของฐานะและอำนาจของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมได้ชัดเจน ซึ่งดูได้จากสถานภาพ (ตำแหน่ง ชั้นยศ) อาชีพ การศึกษา ตำแหน่งทางราชการและการเมือง ส่วนลักษณะวัฒนธรรมของคนไทยก็พิจารณาได้

จากวัฒนธรรมของชนชั้นและคนต่างกลุ่มอาชีพเช่นเดียวกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคมไทย ความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจด้านการปกครองหรือการควบคุมดูแลและลักษณะของผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์เหมือนสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่แตกต่างกันในรายละเอียด เช่น ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ย้ายติดตามผู้บังคับบัญชา (นาย) ของตน ผู้ใต้บังคับบัญชาจะให้ความเคารพยำเกรง ให้ข้อมูลข่าวสาร ให้ความช่วยเหลือนายของตน ในขณะเดียวกันผู้บังคับบัญชา หรือผู้อุปถัมภ์ก็จะให้บำเหน็จรางวัลแก่ลูกน้องของตนมากกว่าคนอื่น เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนทั่วไปยังมีลักษณะเป็นสังคมวัฒนธรรมแบบเครือญาติหรือ

3. ลักษณะการรวมกลุ่มในสังคมไทย คนไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท มีการรวมกลุ่มในลักษณะของเครือญาติ มีแบบแผน และจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ลักษณะการตั้งหมู่บ้านอยู่เป็นกลุ่มแบบกระจุก (cluster) ทำให้เกิดเป็นคุ้มต่าง ๆ เมื่อถึงยุคพัฒนาก็รวมเป็นคุ้มต่าง ๆ คุ้มละ 8-10 ครัวเรือน แต่ละคุ้มมีหัวหน้าคุ้มคอยดูแลด้านความปลอดภัย และเรียกสมาชิกประชุมปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ยังมีกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ เช่น คณะกรรมการวัด คณะกรรมการโรงเรียน กลุ่มสหกรณ์เพื่อการเกษตร กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ และอื่น ๆ ศูนย์กลางของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้อาจอยู่ในหมู่บ้าน วัด โรงเรียน หรือบ้านผู้ใหญ่บ้านเป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางสังคม ส่วนการรวมกลุ่มในสังคมเมืองซึ่งมีคนหลากหลายอาชีพที่เคลื่อนย้ายเข้ามาเพื่อรับราชการ พนักงานต่าง ๆ ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างจากชนบทซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงอาจแบ่งตามลักษณะการรวมกลุ่มอาชีพได้คือ กลุ่มธนาคารพาณิชย์ กลุ่มสถาบันการเงิน พรรคการเมือง กลุ่มทหาร กลุ่มพ่อค้านักธุรกิจ กลุ่มนักลงทุน กลุ่มมวลชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นตามลักษณะอาชีพ มีเป้าหมายในการรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ ผลกำไร และรักษาอำนาจของกลุ่มตนไว้ มีการประสานประโยชน์โดยการประนีประนอมหรือการประทุง (รัฐบาล) แล้วกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อใช้ปฏิบัติและบังคับใน

รูปของกฎระเบียบหรือกฎหมายในลักษณะของการรวมกลุ่มที่เป็นทางการ
ดังนั้น ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยพัฒนาจึงมีการ
เปลี่ยนแปลงในด้านการปรับตัวของโครงสร้างชนชั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง
ชนชั้นในสังคมและลักษณะการรวมกลุ่มในชนบทและเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากการ
พัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ในรอบ 5 ทศวรรษที่ผ่านมานั่นเอง

บทสรุป

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยได้เริ่มมีการศึกษาโดยชาวต่าง
ชาติตามความสนใจของแต่ละคน เช่น ลา ลูแบร์ เป็นนักการทูตระดับ
อัครราชทูตชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา แต่สนใจศึกษาสังคมและวัฒนธรรม
ไทย เป็นต้น

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นทางการเป็นระบบเริ่มขึ้นเมื่อราว
ทศวรรษที่ 2490 หรือเมื่อราว 70 ปีมาแล้ว โดยนักวิชาการอเมริกันแห่ง
มหาวิทยาลัยคอร์เนลและนักวิชาการไทยแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้
ร่วมกันศึกษาชุมชนชนบทไทย คือ โครงการบางซัน ต่อมาได้มีการศึกษา
สังคม และวัฒนธรรมไทยที่หลากหลายวิธี เช่น วิธีการทางประวัติศาสตร์
วิธีการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และการศึกษาในลักษณะ
สหวิทยาการ เช่น การศึกษาค้นคว้าด้านไทยศึกษา และไทศึกษา ศึกษา
วิจัยเรื่องคนไทนอกประเทศไทย) จึงทำให้การศึกษาสังคม และวัฒนธรรม
ไทยในปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางด้านองค์ความรู้ใหม่ ๆ และเกิดความ
เข้าใจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยตั้งแต่สมัยจารีต (หรือสมัยศักดินา)
สมัยใหม่ และสมัยพัฒนาว่า สังคม และวัฒนธรรมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง
และปรับตัวด้านโครงสร้างสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นทาง
สังคมในสมัยปัจจุบันได้ตามความเป็นจริงได้อย่างเป็นระเบียบระบบมากขึ้น
กว่าในยุคก่อน ๆ

บรรณานุกรม

- ขจร สุขพานิช.(2510). **ฐานันดรไพร่** อนุสรณ์เนื่องในงานฉาปนกิจศพ
นางพันสรพกิจโกศล ณ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ 6
ธันวาคม 2510.
- จิตร ภูมิศักดิ์.(2518). **โฉมหน้าศักดินาไทย** กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือ
แสงตะวัน.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2548). **แนวทางและวิธีวิจัยสังคม
ไทย** กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์ จำกัด.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์.(2525) **วัฒนธรรมกรรมพิภัก์บรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**
วารสารธรรมศาสตร์ 11 (1).
- ลินจง สุวรรณโกติน.(2525) **ชีวิตความเป็นอยู่ในกรุงสยามในทัศนะของ
ชาวต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2383-2384** กรุงเทพฯ :
ธนประดิษฐ์การพิมพ์.
- ประสาธ หลักศิลา.(2514). **สังคมวิทยา** กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า.
- ไพฑูรย์ เครือแก้ว.(2506). **ลักษณะสังคมไทยและการพัฒนาชนบท**
กรุงเทพฯ: การพิมพ์เกื้อกูล.
- ไพฑูรย์ มีกุล.(2539). **“ลักษณะสังคมไทย” ในไทยศึกษา** หน่วยที่ 6
สาขาวิชาศิลปศาสตร์
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
2554. พิมพ์ครั้งที่ 2** กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ลา ลูแบร์.(2510).**จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์**
พระนครโรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- เสฐียรโกเศศ นามแฝง.(2515). **ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม พระนคร :**
บรรณาการ.
- สุภัตรา สุภาพ.(2525). **สังคมและวัฒนธรรมไทย** กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.

สุเทพ สุนทรเภสัช.(2548). **ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมนุษยวิทยาในการศึกษา อัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว..(2512). **สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416** กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Landis, Judson,R.(1971).**Sociology: Concepts and Characteristics**. Belmont : Wadworth Publishing Company Inc.

Sharp, Lauriston and Hanks, Lucien M.(1978). **Bang Chan Social History of a Rural Community in Thailand**. Ithaca and London : Cornell University Press.

Robertson, Ian.(1977). **Sociology**. New York : Worth Publisher., Inc.